

پیدایش انسان «سود خواه»

در فرهنگ ارتائی- سیمرغی
از گوهر خود ، افزایش یافتن ، «سود» هست
سود، خودگستری تخم، یعنی، گستاخی است

گستاخی=vista-axv

از سیمرغ خود- افشنان (لن بغ)
تا اهور امزدای سود خواستار

یکی از مقولات پُر تلاطم فلسفه ایران، مقوله «سود» است که بدون درک امواج پُر نشیب و فراز آن ، نمیتوان مسائل انسانی را در فرهنگ ایران دریافت . نقاشی که سود خواهست بسراخ کشیدن سیمرغ (ارتا ، خدای ایران) میرود که «جفت بادو ابر» است ، و «باد ناگرفتی و ناپیدائیست که در ابر پیدا»، هر لحظه صورت دیگر به خود میگیرد . ولی:

چه سود که نقاش کشد صورت سیمرغ
چون در نفس بازپس ، انگشت گزانست

چون این نقاش، سود خواهست، و می بیند که هر صورتی که از سیمرغ میکشد، صورت سیمرغ نیست ، مشغول گزیدن انگشت خود میشود و همیشه از کارش پشیمانست ، چون هیچگاه به سودی که از کشیدن سیمرغ، میخواهد نمی رسد . سود سیمرغ ، در دگردیسی و گوناگون شدن و تحول و فوران سرشاریش هست ،

ولی نقاش میخواهد سیمرغ را دریک صورت ، سفت و ثابت و پایدار کند. آیا ما نیز اگر مفهوم خود را از «سود» کنار بگذاریم ، و دنبال چنین مفهومی از سود نرویم ، از تعریف «حقیقت» در همه پدیده ها ، نجات خواهیم یافت ، چون در خواهیم یافت که «تعریف کردن هر حقیقتی» دچار در دسر میشود ؟ هیچ حقیقتی را نمیشود ، تعریف کرد ، چون حقیقت ، غنی و پُرولبریزو ناگنجانی هست . و ما چون «سود خواهیم» و «چنین مفهومی از سود داریم» دنبال چنین حقیقت روشی میگردیم که سفت و ثابت است . حقیقتی که برای ما روشن شد ، برای ما سود میآورد . ما خواستار چنین حقایقی هستیم . این سود خواهی است که ما را در درک حقیقت ، گمراه میسازد . نقاش عطار هم در کشیدن سیمرغ ، سودی میخواهد که دچار نومیدی میشود . او نباید از کشیدن سیمرغ دست بکشد ، بلکه نباید از کشیدن سیمرغ ، چنین سودی بخواهد . عطار که دیوانگی و عشق به خداش را ، تنها سود جهان میداند ، نتیجه میگیرد که برای چنین سودی باید همه زیانها را بشکید . سودی که عطار میخواهد ، همه جهان را تبدیل به «زیان و گزند» میکند .

این سود خواهی ، جهانی را پرازگزند میکند :

در ره «سودای تو» که سود جهان است
سود دل آنست کز زیان نشکید

او در عشق و دیوانگی و شیفتگی هم ، سود میخواهد ، و سود خواهی ، کار عقل است . او در عشق و دیوانگی هم دست از سود خواهی نمیکشد . حتا سود خواهی در عشق ورزی و دیوانگی نیز هم میماند ! این چه عقلیست که دنبال دیوانگیست و دیوانگی برایش ، سود میشود ؟ و با چنین عقل سود خواهست که در می یابد که اگر عقل را بفروشد ، بسودش هست :

عقل بفروش و جمله حیرت خر که تورا سود ، زین خرید آید

آیا عقل ، که بنیادش «سود خواهی» است ، در پایان ، در اثر همین «سود خواهی» ، به فکر دورانداختن خودش نمیافتد . نه تنها عطار و حافظ و مولوی و.... دچار این تلاطم معنا در مقوله «سود» بودند ، بلکه این تلاطم فلسفی در فرهنگ ایران ، زود آغاز شده است . معنا (=چیم) در هر مفهومی و پدیده ای، موّاج است. با تلاطم معنا در هر مفهومی و پدیده ای ، تفکربنیادی که فلسفه باشد ، پیدایش می یابد . چرا یک مفهوم و مقوله ، ناگهان ، معنای دیگر ، بلکه معنای وارونه پیدامیکند . چرا همان مفهوم دیروز ، امروز ، معنای دیگر میدهد؟

با زرتشت ، در ک حقیقت که در فرنگ اصیل ایران از تصویر «جفتِ باد وابر» مشخص میشد ، عوض گردید ، و با «روشنی بیکران» پیوند یافت . حقیقت ، باید روشن باشد . چیزی روشن است ، که مرزهایش بریده است ، یا «کرانه مند» است. هیچ پدیده ای و رویدادی ، به خودی خودش ، روشن نیست ، بلکه هنگامی روشن میشود که از پیرامونش بریده (کرانمند) بشود. پس هرچه روشن شدن ، یک قطعه یا پاره هست . کسیکه جهان را روشن میکند ، جهان را تکه پاره میکند . کرانیدن karenitan ، از هم بریدن و براندن ، و شکافتن و پاره کردنست . به عمل جراحی که عمل پاره کردن باشد karenishnih میگفتند . برترین شکل از هم پاره کردن ، کارزار kaar-e-chaar است که جنگ و خونریزی و کشتار میباشد . در کارزار که جهاد باشد ، دوست از دشمن ، خیر از شر ، رشت از زیبا ، ژی از اژی ، بریده و روشن میشود . انسان در جهاد و کشتار ، بر معرفت ش میافزاید و روشن ترمیشود و روشنتر میکند ! انسان با دشمن میجنگد و آنها را میکشد ، و خودش را به کشتن میدهد ، تا گیتی را روشن کند ، تا حقیقت ، روشن شود ، تا روشنگر جهان باشد . در آموزه زرتشت ، خیر (=ژی) و شر (=اژی) = ضد زندگی ،

زیان و گزند) در همان آغاز، از هم جدا و متضاد با هم، یعنی « از هم پاره و شکافته و کرانمند »، واژاین رو هست که « روشن » هستند ، و خرد، کاری جز برگزیدن یکی از « این از هم بریده ها » و جنگیدن با دیگری ندارد . در بریدن از هم، یکی سودمند و دیگری، گزند وزیان آور می شود . ما از اصطلاح « روشنی بیکران » در متون زرتشتی ، روشنی بی انتها و بی نهایت می فهمیم ، در حالیکه « روشنی اهورامزدا و زرتشت » روشنی است که پی آیند بریدن و گستن و پاره کردن است ، چون « کران » ، معنای دیگر دارد که ما می انگاریم . روشنی اهورامزدا و زرتشت ، روشنی کرانده ، روشنی از هم برنده و پاره کننده و شکافده هست ، یعنی « کرانمند » است . روشنی - زرتشت و اهورامزداش ، روشنائیست که از « بریدن و شکافتن و پاره کردن و متضاد کردن همزاد = ییما » (یا خود اهورامزدا از اهریمن) ایجاد شده است ، ولی او نمی خواهد که بدان اعتراف کند که بریدن در فرهنگ ایران، اینهمانی با « کشتن » دارد ، و کسی که می کشد ، « اژی = ضد زندگی » است .

این اصطلاح روشنائی بیکران ، در اصل، روشنی انگرا an-aghr = anaghraan بیکران » ترجمه شده است، در حالیکه به معنای « بدون آتش = بدون تخم = بدون زهدان » است . روشنی اهورامزدا، روشنی زایشی نیست . فرهنگ ارتائی ایران بر شالوده اینهمانی زایش با بینش یا رویش با بینش ، قرار داشت . بینشی ، بینش حقیقی است که از گوهر خود انسان ، زاده بشود . بینشی است که از سرشت و گوهر خود انسان (مردم = مر + تخم) ، براو افزوده می شود، و خود افزائی ، همان سود می باشد . « روشنی ان- اگرا »ی زرتشت، بر ضد چنین بینشی بود . « آگر » در کردی به معنای

آتش و درفارسی به معنای تهیگاه و سرین (زهدان) است و اگر ادرسانسکریت اینهمانی با « انگرا » دارد و به معنای حبه زغال و « مارس = بهرام » است . حبه زغال، اینهمانی با تخم دارد. « آگر » که آتش یا آذر باشد، در هزووارش به معنای زهدان وزن آموزگار است . پس روشنی اهورامزدا ، روشنائی است که زائیده و روئیده نشده است و از « آتش = تخم ونی = زهدان » نیست. بینش یا روشنی از انسان که تخم (مر + تخم) است نمی روید ، بلکه این روشنی را باید اهورامزدا، به تخم یا حبه زغال بتابد . در صیدنه ابوریحان نیز میتوان دید که « عنقر » که همان آگرو انگره باشد ، به معنای نی یا بردی است . از آنجا که در فرهنگ ارتائی ، تخم ، دوانه وجفت و همزاد است ، روشنی انگرا ، به معنای آنست که روشنائی که از جفتی یا پیوند (از تخم ، از مردم) ، پیدایش نیافته است، بلکه درست بیان روشنائی است که از بریدگی و شکافتگی وجودی و « پیوند ناپذیری » پیدایش می یابد .

ولی چرا همین روشنائی کرانمند ، روشنائی که اصلش، کرانه مندی و بریدگی است ، روشنائی بیکران خوانده شده است ؟ و چرا صفت اصلی اهورامزدا (بندھش ، بخش نخست، 8) سود خواستار (خواهند سود ، منفعت خواه) هست ؟ خواستار سود بودن خدا ، چه معنای دارد ؟ چرا سیمرغ « خود افسان = لن بغ » را که در خود افساندن ، درک خود افزودن ، درک سود بودن میکرد، ناگهان طرد کرد و هوا خواه اهورامزدای « سود خواستار » شد ؟ با چنین خدائی که خواستار سود است، انسانی تازه نیز پیدایش می یابد که در سود خواهی ، هستی والای خود را در می یابد ، نه در خود افسانی و خود افزائی .

با این روشنی است که چنین خدائی و چنین انسانی ، « خواستار سود » به مفهوم و معنای متفاوت از « سود » در فرهنگ

ارتائی هستند ، و از سیمرغی که هم باد و هم ابر هست و هر لحظه به خود، صورتی دیگر میدهد ، رو بر میگردانند .

« سود » در فرهنگ ارتائی- سیمرغی ، بکلی معنا و محتوای دیگری دارد که در آموزه زرتشت ویژدانشناسی مزدیسنائی . با شناخت این درک متفاوت و متضاد از مقوله « سود » است که میتوان تاریخ تحولات فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی و حقوقی و اخلاقی ایران را دریافت . مفهوم بنیادی و اصیل « سود » ، برغم مفهوم تازه ای که از آموزه زرتشت پیدایش یافت ، فرهنگ ایران را معین میساخت ، نه مفهوم زرتشت . بهترین گواه برآن ، شعر « درخت آسوریک » هست که یک شاعر زرتشتی در مبارزه با سیمرغیان یا خرمدینان سروده است . سور و سورستان ، به جوامع سیمرغی یا زندگانی در گستره ایران زمین و فراسوی ایران گفته میشده است . درخت خرما و نی ، هردو پیکریابی سیمرغ بودند، از این رو به هردو یک نام داده میشود (قصب = کازبه = کس به = نای به).

شاعر زرتشتی در این چکامه ، « بُز » را پیکریابی ارزشهاي زرتشتی میگیرد ، و « نی » را پیکریابی خرمدینی = سیمرغی = آسوری . آنگاه این دو، که نی و بُز باشند ، در پیکار باهم ، ویژگیهای خود را بر میشمارند . البته از دید شاعر زرتشتی ، بُز در این ویژگیها به مراتب ، برتر از « نی » هست ، چون برای مردمان سود بخش تراست . سراسر وجودش و آنچه ازاو پیدایش می یابد همه اش، « سود » هست . ولی این شاعر ، فراموش کرده است که نی و بُز ، هردو ، از مفهوم « سود » ، یک معنارا میگیرند . نی و بُز ، هردو ، سود را در این میدانند که گوهرشان ، افزاینده ، یعنی سود است . هیچکدام ، دم از « سود خواهی »، خواستار سود بودن » نمیزند . هردو ، از سود آوری ها و سود رسانیهای خود به مردمان ، رجز میخوانند . هردو میگویند که

من از تو برترم ، چون « سود رسانترو سود آورترم » . این اندیشه که هر انسانی باید پیکریابی سود یا « خودافزاینده » باشد، اجتماع ایران را هزاره ها پایدار و نیرومند نگاه داشت . این درست گواه برآنست که زرتشتی نیز برغم مفهوم اهورامزدا از « سود » ، هنوز در بستر فرهنگ ارتائی، میاندیشید و در آن ، ارزش‌های زندگی خود را می‌یافت . هیچ‌کدام از آنها ، دم از « سود خواهی و سود خواستاری خود » نمی‌زند . شاعر زرتشتی ، نا آگاهانه در همان بستر فرهنگ ارتائی، دم از سود آور تربودن موئمن به زرتشت ، به مردمان می‌زند، ولی گواهی به سود آوریهای پیروان « نای به = سیمرغ » نیز میدهد . علت هم اینست که واژه « افزودن » af-zutan= در فرهنگ ایران، از همان ریشه « سود » ساخته شده است و انسان (مردم = مر + تخم) چون سرشت گیاهی دارد، طبیعتا ، افزاینده ، یا به عبارت دیگر « سود آورو سود بخش » است .

فطرت گیاه (همه جهان و همه خدایان ، در فرهنگ ارتائی، گوهر گیاهی داشتند) ، شعله کشیدن و افزودنست، افزاینده است (و خشیدن ، که روئیدن باشد این دو معنی را با هم دارد) . افزودن، با اصل پروسه رشازو غنی بودن « تخم = اخو = خو = چیزه = بون » جفت هستند . افزاینده بودن ، به معنای « لبریزو سرشار بودن » است . ویژگی « اخو axv » در فطرت و طبیعت انسان ، پری و سرشاری یا به سخنی دیگر، خود افزائی یعنی « سود » هست . گستاخی vista-axv به معنای « خود را گستردن و افزودن » هست . همچنین فرخی farr= farna-hva axv ، افزودن برگ ها و پرها ، از تخم است . این از سرشت خود ، افزوده شدن ، سود بود . دی (روز بیست و سوم) که همان « دیو » و همان سیمرغ است ، نامش « جانفرا » هست . دی یا دیو، خدائیست که گوهرش، خود افزودن است . در هرجانی ، همان

اخوhest که آتش و تخم جان میشود، و خود را میافزاید . پس
جای شگفت نیست ، هنگامیکه مولوی با درک چنین پُری و خود
افزائی و سرشاری گوهر انسان میسر اید که :

چو آفتاب شوم آتش و، زگرمی دل
چو ذره ها ، همه را مست و عشق باز کنم
فراخ تر زفلک گشت ، سینه تنگم
لطیف تر ز قمر گشت ، چهره زردم
دکان جمله طبیبان خراب خواهم کرد
که من ، سعادت بیمار و داروی دردم
شرابخانه عالم ، شده است سینه من
هزار حمت ، بر سینه جوان مردم

همین جانفزائی یا گستاخی یا فرخی هست که فطرت انسان ،
در هیچ نقشی و صورتی و در هیچ قالبی نمیگنجد ، و تابع و عبد
ومطیع هیچ معیاری نمیگردد، یا به عبارت دیگر، کرانه پذیر،
تعريف پذیر، صورت پذیر نیست . اینست که به انسان میگوید

ترا که معدن زر، پیش خود همی خواند
نمی روی و ، قراضه رخاک می چینی

این چنین انسانی را نمیتوان با بریدن و پاره کردن و تعريف
پذیر کردن و صورت ثابت بدو دادن ، و طبق یک معیار درآوردن ،
روشن کرد. اینجاست که مفهوم «سود خواستار بودن اهورامزدا»
معنای خود را فاش و آشکار میسازد . چگونه خدای افساننده (بغ ،
لن بغ = لنگ ، ارتای خوش ، امر و amru و چمر و) ، خدائی که
گوهرش ، سود یا خود افزائی af-zutan بود ، ناگهان منفعت
خواه و سود جو شد ، و گوهر وارونه پیدا کرد ، با آنکه خود را
هنوز افزاینده میخواند ؟

معنای «سود خواستاری» چیست؟ کاستن همه اعمال انسان، به اعمال با غایت

اینکه اهورامزدا، خواستار سود می‌شود، بیان تلاش برای نهادن زندگی درگیتی و اجتماع، برپایه «غایت» است. سود، معنای «غایت» پیدا می‌کند. «غایت» و «هدف»، دو مفهوم از هم متفاوتند. «سود» یا خود افزائی، در فرهنگ ارتائی، برپایه یقین و اعتماد بر گوهر خود انسان استوار است. گوهر و خم انسان، خود افزاهست، سود هست. «سود خواستن» اهورامزدا، که تعیین غایت نهائی برای همه اعمال و افکار انسانست، درتضاد با مفهوم «سرشاری و غنا و پُری فطرت انسان» است که درسراشت خود افزوده شدنش، سود هست. خواستن سود از انسان و از تاریخ و از اجتماع، که تعیین غایت عمل و فکر باشد، استوار بر عدم اعتماد بر «سرشاری و غنای انسانها و گیتی و اجتماع و تاریخ» هست. انسان باید در صرف نیرویش، صرفه جوئی کند، چون بی بود (گدا) هست. انسان باید زندگی را برپایه این بنا کند که «افزاینده، و خود افزا» نیست. انسان نباید از گوهر و فطرت خود بیفزاید و سربرافرازد و بگسترد و فراخ شود، بلکه، به عمل و فکر خود، راستای غایت را بدهدو بکوشد در نیروهای کم و ناچیز خود، تا میتواند صرفه جوئی کند. سود، ناگهان معنای عملی را می‌یابد که برای رسیدن به یک غایت ثابت و سفت کرده می‌شود. البته انسان، کمتر، بدین شیوه عمل می‌کند. عمل‌های انسانی، پی‌آیند سرازیرشدن نیروهای سرشار انسانند. نیروهای سرشار انسانند که در اعمال گوناگون، راه فوران و «بیرون رفت و پیدایش» می‌یابند. اساساً، شادی و خوشی انسان، در اعمالیست که نیروهای سرشارش از آنها

فرومیریزند ، و انسان در آن اعمال ، به فکر رسیدن به سود غائی نیست، بلکه شادی خود آن عمل در پیدایش فطرتش، اورا خرسند می‌سازد (این خود افزودن ، معنای اصلی سود بوده است) شادی عمل، بهترین سودش هست . رسیدن به سود در آن اعمال، روی حساب نیست . انسان، در عمل و در فکر، همیشه « بازی » می‌کند ، یعنی با همه چیزها « جفت » می‌شود . فطرت انسان ، کاری و اندیشه ای را می‌پسندد که گوهر بازی، گوهر عشق (مهر) دارد . هر بازی ، در گوهرش ، عشق بازیست .

بازی ، سودمند است ، ولی انسان ، برای رسیدن به سود غائی ، بازی نمی‌کند . انسان، عملی را ترجیح میدهد بکند که جفت شادی و خوشی است . اعمال سودمند به معنای غایت دارکردن، تن دادن به اعمالیست که انسان در آنها ، رسیدن به هدف را، بر رنج و درد و غمی که آن اعمال با خود دارند ، ترجیح میدهد . طبعاً انسان، از اعمال غایتی ، به دشواری کام می‌برد و همه آنها ، تکلیف و وظیفه و ریاضت وزهد می‌گردند .

و در این اعمال باید از شادی و خوشی و کام ، چشم بپوشد . برای جبران کردن این نقص اعمال غایتی ، پایان نادیدنی و ناگرفتنی آن اعمال را با « پادشاهی بسیار بزرگ » جفت می‌سازند ، تا با این خیال و امید، تن به اجرای اعمال سودمند و غایتی بدهد . خیال و امید ، رنج و ناکامی اعمال غایتی را تسکین میدهد . اعمال سودمند غایتی ، همیشه با « فطرت انسانی که در عمل شاد » پیدایش می‌یابد ، گلاویز و درستیزند . اینست که ادیان نوری که استوار بر مفهوم « روشنی در بریدگی » هستند ، از خطر وجود این دوگونه اعمال در کنار هم، آگاهند . آنها میدانند که فطرت انسان که کشش بسوی « عمل شاد ، یا عمل در سرشاری طبیعت خود » دارد ، « اعمال غایتی و عاقبتی و آخرتی » را تا می‌شود نادیده می‌گیرد، و در هر فرصتی که طبیعتش ، شکوفا شود، آنها را زیر پا

میگذارد . اینست که آنها میکوشند به هر ترتیبی شده ، سراسر اعمال انسان را ، اعمال سودمند غائی سازند . بدینسان همه اعمال ، تکلیفی ساخته میشوند . زندگی، تکلیف میشود (یعنی درواقع ، دوزخ =دژ + اخو) . چنین خدائی با غایتی ساختن جهان و تاریخ و خلقت ، همه اعمال شاد را که بیان سرشاری انسان هست ، نابود میسازد . بدینسان ، فلسفه « عمل و اندیشه بر شالوده سرشاری انسان » را نابود میسازند . اینکه نخستین صفت اهورامزدا ، سود خواستاری میشود ، همین سودمند سازی به معنای غایتی ساختن سراپای زندگی و سراپای هستی درگیتی هست .

روشنی بیکران نیز ، این معنارا دارد که از این پس ، باید همه چیزها، از این روشنی ، ساخته و خلق شوند . به عبارت دیگر، همه باید از هم بریده و پاره شوند ، یا دوست یا دشمن ، یا خیر یا شرّ، یا دُروند یا اشون ، یا کافر یا موئمن ، یا خودی یا ناخودی ، یا اهربینی یا اهورامزدائی شوند، و همه کارها و اندیشه ها و گفتارها، غایتی ، یعنی « ضد سرشاری فطری، ضد درک شادی در خود عمل و از خود عمل » شوند . شادی و خوشی از خود عمل و در خود عمل، باید بریده و پاره کرده شود ، و به پایان (غایت ، در پهلوی او دوم afdom=awdom)، یعنی بی تخم نامیده میشود. یعنی هنگامی که دیگر تخم، یا جهان جسمانی= استومند نیست) انداخته و حواله داده شود . اینست که هر عمل غایتی ، کارزاری یعنی جهادی در خودش میشود(جهاد با اعدا عدو خود در نفس)، چون کرانیدن یا پاره کردن فطرت انسان، از پیدایش در عملست (کارزار، همان کرانیدن است) .

اهورامزدا ، سود خواستار است . به عبارت دیگر، میخواهد که گستره هستی وزندگی و تاریخ و جامعه ، و همه کارهای انسان، غایتی بشود . فقه اسلامی نیز، مانند تلمود، سراسر کارهای

انسانی را غایتی می‌سازد. درست سکولاریته، روند ضد غایتی سازی کارواندیشه و گفتار انسان، در اغلب گستره هاست.

«سود = غایت» در نهایت (او دوم) است که از همان آغاز، خواسته می‌شود. معرفت نیک و بد، در همان دید، یا درک نخست میان ژی واژی، در آموزه زرتشت هست، و در همین معرفت، باید همیشه سفت و ثابت واستوار بماند. برگزیدن در نخستین معرفت یابی نیک و بد، از خرد، حق برگزیدن مداوم را می‌گیرد. گزیدن که «ویچیتن» که عمل جدا کردنشت، در فرهنگ ایران، معنای «گزیدن در جستجو کردن» را داشته است، چون کار خرد در آغاز، خود همان جدا کردن دوچیزبه هم پیچیده و به هم بسته است و تا خرد این جداسازی را انجام نداده نمیتواند برگزیند. تنها «یکبار گزیدن و سپس دست از جستجو کشیدن و در همان معرفت، ثابت ماندن»، زدون گوهر خرد، از خرد است. خرد، غربال کننده یا بیزنده، یا همیشه جوینده است. ولی در سود خواهی یا غایت خواهی، در آموزه زرتشت، خرد، فقط یکبار حق و توانائی برگزیدن را دارد، و باید از آن پس، همیشه از این حق دست بکشد و قدرت برگزیدن از آن پس، ازاو گرفته می‌شود. غربال بودن، از گوهر خرد، حذف می‌گردد. با خواستن چنین سود یا غایت است که «خط مستقیم از آغاز تا به سرانجام (او دوم) کشیده می‌شود» و انسان باید در این «راه مستقیم همیشه روشن» همیشه بماند، و نیازی به خرد بیزنده و جوینده و آزماینده ندارد که با کلید، میتواند درهای بسته را بازکند و با ترازویش، همه چیزها را بکشد و بسنجد.